

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1989-cu il)

12 yanvar 1989 - SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti "Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi haqqında" fərman verib.

Fərmana əsasən, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan tərkibində muxtar vilayət statusu saxlanılmaqla bölgədə birbaşa Moskvaya tabe olan "Xüsusi İdarə Komitəsi" yaradıldı.

Moskvanın qərarı guya münaqişənin səngiməsinə yönəlmişdi. Gerçəkdə isə Arkadii Volskinin rəhbərlik etdiyi "komitə" Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın suverenliyindən çıxarılmasına xidmət edirdi.

Əhalinin geniş etiraz çıxışlarından sonra "Xüsusi İdarə Komitəsi" həmin ilin noyabrında Bakının formal təbəçiliyində olan Təşkilat Komitəsi ilə əvəzləndi.

* * *

14 iyul 1989 - Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi Xankəndi (Steparakert) şəhərində azərbaycanlı əhaliyə qarşı terror aktı həyata keçirilib. R.Zorge küçəsi, 51 ünvanında törədilən partlayış nəticəsində onlarla insan yaralanıb, 26 azərbaycanlı ailəsi evsiz qalaraq şəhəri tərk etməli olub.

Ermənilərin Dağlıq Qarabağdakı azərbaycanlı əhaliyə qarşı etnik təmizləmə kampaniyası güclənməkdə idi.

* * *

29 iyul 1989 - Azərbaycandan Ermənistan gedən dəmir yolu xətti Ermənistan ərazisində qatarlara edilən hücumlar nəticəsində bağlanıb. Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ermənistan tərəfindən blokadaya alınması başlanıb.

* * *

16 avqustun 1989 - Erməni separatçıları Stepanakertdə (Xankəndi) «səlahiyyətli nümayəndələr qurultayı" keçirərək Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibində muxtar vilayət statusundan imtina edilməsi barədə qərar qəbul ediblər.

* * *

27 avqust 1989 - Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin "səlahiyyətli nümayəndələr qurultayı"nın qərarlarını qeyri-qanuni elan edib.

* * *

16 sentyabr 1989 - Azərbaycan SSR Ali Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində "Xüsusi İdarə Komitəsi"nin ləğv olunması ilə bağlı SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti qarşısında vəsatət qaldırıb. "Xüsusi İdarə Komitəsi" bölgədə erməni separatçılığının güclənməsinə xidmət edirdi.

Noyabrda SSRİ Ali Sovetinin razılığı ilə Dağlıq Qarabağ üzrə yeni qurum - formal olaraq Bakıya, əslində isə yenə Moskvaya tabe olan Respublika Təşkilat Komitəsi yaradıldı.

* * *

16 sentyabr 1989 - Erməni təxribatçıları Azərbaycana qarşı daha bir terror aktı həyata keçiriblər.

Tbilisi-Bakı marşrutu ilə hərəkət edən sənişin avtobusunun partladılması nəticəsində 5 nəfər həlak olub, 25 nəfər yaralanıb.

* * *

28 noyabr 1989 - SSRİ Ali Soveti "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyətin normalaşdırılması tədbirləri haqqında" qərar qəbul edib.

Sənədə əsasən, Dağlıq Qarabağda Moskvanın birbaşa idarəçilik forması - Xüsusi İdarə Komitəsi (1989-cu il yanvarın 12-də yaradılmışdı) ləğv olunub, onun əvəzində Respublika Təşkilat Komitəsi yaradılıb.

Bundan əlavə, muxtar vilayətin Xalq Deputatları Sovetinin fəaliyyəti bərpa olunub.

DQMV üzrə Təşkilat Komitəsinin rəhbəri vəzifəsinə Azərbaycan KP MK-nın 2-ci katibi Viktor Polyaniçko təyin edilib. Respublika Təşkilat Komitəsi, Bakının formal təbəçiliyində olsa da, gerçəkdə Moskvanın nəzarətində fəaliyyət göstərirdi.

* * *

1 dekabr 1989 - Zəngəzurun ermənilərə verilməsinin (1 dekabr 1920) 69-cu ildönümündə Ermənistan SSR-in Ali Soveti Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi barədə qərar qəbul edib.

O vaxtkı SSRİ Konstitusiyasını, eləcə də beynəlxalq hüququn əsas norma və prinsiplərini kobud şəkildə pozan bu addımla Ermənistan Azərbaycana qarşı ərazi iddiasını rəsmən elan etmiş oldu.

* * *

7 dekabr 1989 - Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Ermənistan parlamentinin Dağlıq Qarabağın ilhaq edilməsi barədə qərarına (1 dekabr 1989) bir həftə sonra münasibət bildirib.

Ali Sovetin Rəyasət Heyəti qərarı "Azərbaycan SSR-in suverenliyinə yolverilməz müdaxilə" kimi dəyərləndirib.

* * *

8 dekabr 1989 - Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları silahlı hücumlarla müşayiət olunmağa başlayıb. Erməni silahlı dəstələrinin Azərbaycanın sərhəd bölgələrinə intensiv basqınları baş verib. Artıq azərbaycanlıların

Ermənistandan deportasiyası tamamilə başa çatdırılmışdı və növbəti mərhələ kimi Dağlıq Qarabağdakı azərbaycanlı əhaliyə qarşı etnik təmizləmə kampaniyası start götürmüşdü.

Dekabrın ikinci yarısında erməni silahlı dəstələrinin təxribatçı aksiyaları Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindən kənara çıxdı, Ermənistandan gətirilən silahlı dəstələr Xanlar (indiki Göygöl) və Şaumyan (indiki Goranboy rayonunun ərazisi) rayonlarındakı erməni yaşayış məntəqələrində yerləşdirilməyə başladı.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1990-cı il)

9 yanvar 1990 - Ermənistan SSR Ali Soveti Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılmasını hədəfləyən daha bir sənəd - "DQMV-nin sosial-iqtisadi inkişaf planının Ermənistan SSR-in dövlət planına daxil edilməsi haqqında" qərar qəbul edib.

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti qərarı respublikanın suverenliyinə qəsd olaraq qiymətləndirib və SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinə müraciət edib.

SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti isə Ermənistanın addımını pisləyən qərar qəbul etməklə kifayətlənib.

* * *

13 yanvar 1990 - Bakının "Azadlıq" meydanındakı izdihamlı mitinqdə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi tərəfindən "Milli Müdafiə Şurası"nın yaradıldığı elan

olunub. Bu, faktiki olaraq müxalifətin hakimiyyəti ələ keçirməyə hazırlaşdığını bəyan etməsi idi.

Həmin gün sovet xüsusi xidmət orqanlarının gizli əməkdaşlarının təhriki ilə Bakıda yaşayan ermənilərə qarşı talanlar başlanıb. SSRİ KQB-sinin ssenarisi üzrə başlanan bu məqsədli təxribat Bakıya ordu birləşmələrinin yeridilməsini (20 Yanvar qırğını) əsaslandırmağa idi.

Üç gün sürən talanlardan sonra ermənilərin Bakıdan kütləvi köçü (təxminən 200 min nəfər) başlandı.

* * *

15 yanvar 1990 - Dağlıq Qarabağda gərginləşən münaqişənin qarşısında aciz qalan Azərbaycan SSR-in rəhbərliyi Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və ona bitişik rayonlarda fəvqəladə vəziyyətin tətbiq olunması üçün Moskvaya müraciət edib.

Həmin gün SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və ona bitişik rayonlarında, habelə Ermənistanın Gorus rayonunda və İran-Azərbaycan (SSRİ) sərhədi boyunca fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi barədə qərar qəbul edib.

Fəvqəladə vəziyyət elan edilən ərazilərə Sovet Ordusunun birləşmələri yeridilib, yerli hakimiyyət hərbiçilərə verilib.

* * *

13 fevral 1990 - Ermənistan SSR Ali Soveti Rusiya K(b)P MK-nın Qafqaz Bürosunun Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi qeyd edən qərarının (5 iyul 1921-ci il tarixli) qeyri-qanuni olması barədə qərar qəbul edib.

Bu, erməni tərəfin Qarabağla bağlı tarixi təftiş etmək cəhdlərinin bir nümunəsi idi.

* * *

23 fevral 1990 - Ermənistan SSR-in Mərkəzi Seçki Komissiyası respublika Ali Sovetinə seçkilərlə bağlı Dağlıq Qarabağda seçki dairələrinin yaradılması barədə qərar qəbul edib. SSRİ-nin bir müttəfiq respublikasının digərinin suverenliyinə bu cür kobud müdaxiləsi Moskva tərəfindən gözdə tutuldu.

Bundan ruhlanan ermənilər həmin ilin sentyabrında Dağlıq Qarabağın erməni yaşayış məntəqələrində Azərbaycan parlamentinə (Ali Sovet) seçkilərin keçirilməsinə imkan vermədilər.

* * *

5 mart 1990 - SSRİ Ali Soveti "Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR-də vəziyyəti sahmanlamaq tədbirləri haqqında" qərar qəbul edib.

Moskvanın növbəti "ikibaşlı" tövsiyə sənədi Ermənistanın təcavüzkar hərəkətlərinə daha da rəvac verdi.

* * *

6 mart 1990 - Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti "Ermənistan SSR-in ərazi iddialarının yolverilməzliyi haqqında" qərar qəbul edib.

Lakin bu cür formal qərarlarla Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq niyyətlərinin qarşısını almaq mümkün deyildi.

* * *

7 mart 1990 - SSRİ Ali Soveti "Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR-də vəziyyət və regionda şəraitin normalaşdırılması tədbirləri haqqında" qərar qəbul edib.

* * *

24 mart 1990 - Erməni silahlı dəstələri Qazax rayonunun həmsərhəd kəndlərinə hücum ediblər.

Basqın nəticəsində rayonun Yuxarı Əskipara, Aşağı Əskipara, Məzəm, Daş Salahlı və s. kəndlərində onlarla dinc sakin öldürüldü və yaralandı.

* * *

22 may 1990 - Dağlıq Qarabağda Ermənistan SSR parlamentinə seçkilər keçirilməsi cəhdi baş tutmayıb. Bundan bir qədər əvvəl Ermənistan parlamenti Dağlıq Qarabağ üzrə seçki dairələrinin yaradılması barədə qərar vermiş, Azərbaycan Ali Soveti isə bu qərarın qeyri-qanuni, SSRİ və Azərbaycan SSR konstitusiyalarına zidd olduğunu bəyan etmişdi.

* * *

11 iyul 1990 - Erməni quldur dəstələri Tərtər-Kəlbəcər sənişin avtobusunu partlatdıqdan sonra dinc insanları gülləbaran ediblər. Terror aktı nəticəsində 14 azərbaycanlı öldürülüb, 35 nəfər yaralanıb.

* * *

25 iyul 1990 - Sov.İKP MK Dağlıq Qarabağdakı qanunsuz silahlı birləşmələrin tərksilah edilməsi barədə qərar qəbul edib. Moskvanın ermənilərə yönəlik bu addımı 1990-cı ilin mayında Ermənistandakı parlament seçkilərində müstəqillik tərəfdarı Erməni Ümümmilli Hərəkatının qalib gəlməsi ilə bağlı idi.

Sov.İKP MK-nın qərarına müvafiq olaraq Qarabağda erməni silahlı dəstələrinin tərksilah edilməsi ilə bağlı bir neçə əməliyyat keçirilsə də, tezliklə erməni millətçiləri Kreml dairələri ilə dil tapmağa müvəffəq oldular.

* * *

10 avqust 1990 - Erməni terrorizmi Azərbaycana qarşı növbəti qanlı aksiyaları həyata keçirib. Tbilisi-Ağdam marşrutu ilə işləyən sənişin avtobusunun partladılması nəticəsində 20 nəfər həlak olub, 30 nəfər yaralanıb.

- **Həmin gün** Şəmkir-Gəncə avtomobil yolunda Xanlar rayonunun Nadel kəndi yaxınlığında "LAZ" markalı avtobus partladılıb: 17 nəfər həlak olub, 26 nəfər yaralanıb.

* * *

30 sentyabr 1990 - Azərbaycan SSR Ali Sovetinə və yerli xalq deputatları sovetlərinə seçkilər keçirilib. Seçkilərin ilk turunda respublika üzrə 360 dairədən üçdə ikisində deputatlar seçilmişdi. Qalan dairələr üzrə təkrar seçkilər elan edildi.

Şuşa rayonu istisna olmaqla, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində seçkilər

keçirilməmişdi.

* * *

30 noyabr 1990 - Erməni təxribatçı dəstələrinin Xankəndi aeroportu (1991-ci ildə Xocalı aeroportu adlandırıldı) yaxınlığında sənişin avtobusunu partlatması nəticəsində 2 azərbaycanlı həlak olub 11 nəfər yaralanıb.